

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. КОРЕЦЬКОГО**

ЛАВРЕНОВА Катерина Олександрівна

УДК 321.6

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ГІБРИДНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ
В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор,
академік АПН України
АНДРУЩЕНКО Віктор Петрович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, ректор.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
СПІВАК Віктор Миколайович,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
Федерації професійних спілок України,
завідувач кафедри соціології та суспільних наук;

кандидат політичних наук
ГЕРБУТ Ігор Анатолійович,
Політична партія «Сильна Держава»,
політичний консультант.

Захист відбудеться «10» квітня 2017 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Із дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «10» березня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат політичних наук

М. Д. Ходаківський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. «Третя хвиля» демократизації призвела не лише до глобального поширення ліберальної моделі демократії, а й до зростання кількості гібридних політичних режимів. Загалом такі режими стали певним способом функціонування політичних систем, поєднуючи ознаки авторитаризму та демократії. У сучасній транзитології відходить у минуле однобічний підхід до інтерпретації гібридного режиму як винятково перехідного стану чи стадії розвитку політичної системи в процесі трансформації від авторитаризму до демократії. З урахуванням новітніх типологій оновлюється й цілісна картина політичних трансформацій і глобальної демократизації.

У ХХІ ст. політична наука досягла суттєвих успіхів у дослідженні «політичної сірої зони», як за рахунок розширення емпіричної бази даних, так і поглиблення концептуальних засад відповідних галузей політичного знання. Щоб адекватно реагувати на виклики часу, необхідно враховувати ці досягнення.

Тривалий час у політичній науці абсолютизувалося значення дихотомічних типологій політичних режимів, згідно з якими режими поділяють на демократичні й авторитарні чи подібні до них типи. Відповідний підхід до трансформації режимів схильний узагальнювати результати глобальної хвилі демократизації згідно з умовами другої половини 70-х – початку 90-х років ХХ ст., коли зароджувалася транзитологія як парадигма осмислення даних явищ. Проте на зламі століть більшість трансформаційних систем перетворюються з одного типу чи стадії режиму на інший та спроможні інституціоналізувати різноманітну сукупність публічно-владних норм, принципів і практик у політичний режим, в якому перебувають десятиліттями, а без цього можуть і надалі продовжувати «плавання» «третьою хвилею» демократизації.

У ХХІ ст. сукупність підходів, які узагальнюються концепціями гібридних режимів, посіли чільне місце в політичній науці. Концепції електорального авторитаризму, конкурентного авторитаризму, дефектної демократії, неліберальної демократії та інші стали загальноновизнаними. Вони вплинули якщо не на переосмислення, то принаймні на спроби зміцнити концептуальні засади класичних теорій авторитаризму та демократії. Водночас, попри стрімкий розвиток студій з даної проблеми, всі вони не узгоджені між собою. Концепт гібридного режиму досі не має теоретичного підґрунтя, що дало б змогу виокремити його осібність і чітко розрізняти з-поміж інших типів політичних режимів. Це актуалізує необхідність розробки інтегративного підходу для концептуалізації гібридного політичного режиму, вироблення стратегій демократизації та демократичної консолідації його різних підтипів.

Різні аспекти демократизації і трансформації політичних режимів дістали відображення в працях П. Бернхагена, Т. Ванханена, К. Вельцеля, Р. Даля, К. Джаггерса, Р. Дуренспліта, Д. Епштейна, Р. Ф. Інглхарта, Х. Лінца, А. Магена, М. Маршала, А. Мельвіля, А. Паддінгтона, А. Степана, Г. Стренда, Л. Уайтхеда, Дж. Ульфельдера, С. Хантінгтона, К. В. Харпфера, Г. Хегре, С. Хейтса та ін. На чинниках демократизації недемократичних режимів зосереджували особливу увагу Д. Аджемоглу, Дж. Андерсон, Д. Робінсон, Й. Скаар, Дж. Трой, Д. Філпотт. Паралельно розвивалися дослідження проблем еволюції демократичних інститутів та їх впливу на становлення сучасних політичних систем (праці Г. Гоелера, І. Котляра, Дж. Сілбі, М. Фіша, Й. Фоверакера та ін.).

Усі розробки гібридних режимів так чи інакше пов'язані з дослідженнями «третьої хвилі» та демократизації в цілому. Вихідна інтерпретація гібридного політичного режиму як властивості перехідних суспільств здійснена транзитологами у першій половині 1990-х років (Л. Даймонд, Т. Карл, Г. О'Донелл, Ф. Шміттер та ін.). У середині 1990-х років виникають концепції «демократії з прикметниками» (Д. Кольера, В. Меркеля, Г. О'Донелла і М. Платтнера), а на початку ХХІ ст. – «авторитаризму з прикметниками» (С. Левіцкі та Л. Вея, М. Оттауей, А. Шедлера), які тлумачили гібридний режим як «зменшений підтип ключового концепту», відповідно – демократії і авторитаризму.

В сучасній літературі гібридний режим тлумачиться переважно як новий авторитаризм з інклюзією демократичних інститутів (К. Бош, Б. Буено де Мескіта, Б. Геддес, Н. Ецроу, Дж. Райт, М. Сволік, Е. Франц, С. Хабер) або як субтип авторитаризму (Дж. Ганді, К. Грін, Б. Мегалоні, О. Рейтер). Найбільш перспективний і водночас неоднозначний підхід до інтерпретації гібриду як проміжного типу політичного режиму дістав відображення у працях К. Баумана, Й. Екмана, Х. Зінеккер, С. Майнварінга, а також українських дослідників Ю. Дзюбенко («Феномен гібридних режимів в сучасному політичному просторі») та Ю. Мацієвського («У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014)»).

Проте поза увагою дослідників залишилося основне питання дискурсу: типологічна особливість гібридного політичного режиму. Якщо уникати відповіді на це питання й надалі, розробки численних аспектів гібридних режимів ризикують бути включеними в традиційні студії порівняння демократичних та недемократичних режимів, «пом'якшених авторитарних систем» і «демократій із прикметниками». Не обґрунтувавши гібридний режим як самостійний тип політичного режиму, вчені можуть і надалі інтерпретувати його як залишкове поняття тих систем, які не категоризуються демократіями чи автократіями, телеологічно тлумачити перехідні країни в процесі одновекторної демократизації. Також бракує праць, в яких би прослідковувався генетичний зв'язок демократизації та становлення

гібридного політичного режиму. Все це і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його логіку і структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась у рамках науково-дослідної теми кафедри політичних наук Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід та українські реалії», що входить до Тематичного плану науково-дослідних робіт НПУ імені М. П. Драгоманова, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», затверджений Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 26 грудня 2012 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 8 від 27 березня 2014 року).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є концептуалізація гібридного політичного режиму та особливостей його функціонування в умовах демократизації.

Для досягнення поставленої мети дисертантом були поставлені такі **завдання**:

- з'ясувати характер впливу демократизації на становлення гібридних політичних режимів;
- виокремити і систематизувати основні теоретичні підходи до тлумачення гібридного політичного режиму;
- розробити комплексну методологію дослідження гібридних режимів;
- визначити поняття гібридного політичного режиму;
- розкрити зміст політичної інституціоналізації гібридних режимів;
- виявити особливості функціонування підтипів гібридного політичного режиму;
- запропонувати рекомендації щодо демократизації гібридних режимів;
- визначити характеристики гібридного політичного режиму в Україні й етапи його розвитку.

Об'єктом дослідження є сучасні політичні режими.

Предмет дослідження – особливості розвитку гібридного політичного режиму в умовах демократизації.

Методи дослідження. У роботі використані як філософські й загальнонаукові методи, так і спеціальні політологічні методи – системний, структурно-функціональний, неінституційний, біхевіористський, порівняльно-історичний, конкретно-соціологічний, типологізації, моделювання тощо. В комплексі вони дали змогу розглянути трансформацію режимів як історично детермінований компонент еволюції політичних систем.

Застосовуючи системний підхід, дисертант розглядає політичний режим як складний, багаторівневий, цілісний феномен із безліччю внутрішніх зв'язків і зовнішніх чинників функціонування. Завдяки принципу цілісності

політичний режим розглядається як інституційна єдність. Відсутність при цьому певної структури в політичному режимі може змінювати його зміст і типологічну якість. Це, у свою чергу, зумовило необхідність звернення до структурно-функціонального методу дослідження, завдяки якому розкрито не тільки саму будову і внутрішню форму політичних режимів, а й визначено функції їх складових. У рамках неінституційного підходу актори, стратегії та ресурси трансформацій визначаються як відносно постійні елементи політичних режимів. Динаміка режимів задається впливами зовнішнього середовища, а також взаємодіями акторів з приводу публічної влади. Застосовність цього підходу до вивчення перехідних суспільств пов'язана з тим, що він дає змогу поєднати статичні та динамічні моделі політичного процесу. Завдяки застосуванню біхевіористського методу проаналізовано мотиви поведінки правлячої еліти й акторів громадянського суспільства, мобілізаційні можливості його структур. Це вважається важливим чинником переходу від неліберальної демократизації до консолідованої демократії. У роботі широко застосовується порівняльно-політологічний (для типологізації політичних режимів) і конкретно-соціологічний методи. Автором вивчалися дані соціологічних опитувань, експертні оцінки неурядової організації «Дім Свободи» в період 1974 – 2015 рр., проектів «Політія», «Економіст», «Фонд Бертельсманна» щодо показників розвитку демократії у більшості країн світу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно є першою спробою системної концептуалізації гібридного політичного режиму та його особливостей в умовах демократизації.

Уперше:

– систематизовано теоретичні підходи до визначення гібридних режимів і здійснено концептуальний синтез найбільш плідних напрямів дослідження даного феномена. Узагальнено досвід інтерпретації гібридних режимів і виокремлено шість підходів, згідно з якими сукупність цих політичних режимів ототожнюється з: а) перехідною стадією трансформації авторитаризму до демократії, б) «демократією з прикметниками», в) «авторитаризмом із прикметниками», г) новітнім різновидом авторитаризму, д) субтипом авторитаризму, е) проміжним типом політичного режиму між демократією і авторитаризмом. Показано, що гібридні політичні системи структурно-функціонально й інституційно відрізняються як від демократій, так і від авторитаризмів;

– запропоновано комплексний підхід до з'ясування сутності гібридного режиму, обґрунтовано його як самостійний тип політичного режиму. Доведено, що взаємодоповнення критеріїв аналізу концепцій дефектної демократії та конкурентного авторитаризму (параметри доступу до владного панування, структури публічної влади і домагання на владу) та їх інтеграція в єдину стратегію дослідження цілісно розкривають амбівалентність

природи гібридного режиму, який має одночасно демократичні й авторитарні ознаки;

– доведено, що зміст гібридного політичного режиму формує поєднання демократичних інститутів і недемократичного способу їх інституціоналізації в політичній системі. В основі гібридних режимів лежить неформальна модель інституціоналізації політичних правил і практик, які витісняють демократично легітимовані інститути у процесі підготовки та прийняття суспільно значущих рішень. Деформалізація прийняття політичних рішень позбавляє народ його суверенітету, гарантованого громадянським представництвом.

Удосконалено:

– визначення форм взаємовпливу формальних і неформальних політичних інститутів у гібридних режимах, в яких партикулярні практики (клієнтелізм, корупція, кумівство, непублічні домовленості, патримоніалізм) викривляють функціональну логіку загальноприйнятих у суспільстві формалізованих норм і процедур, знижуючи рівень верховенства права в державі.

– тлумачення характеристик розвитку сучасного світу як процесу демократичної рецесії і період авторитарного відкату; обґрунтовано, що трансформації політичних режимів у XXI столітті відзначаються статистичною рівновагою демократичних, авторитарних і гібридних систем.

Набули подальшого розвитку:

– положення про те, що конституювання гібридних режимів відбувалося з середини 1990-х років, спростовано тезу про перехідний характер їх політичної трансформації;

– визначення підтипів гібридного політичного режиму, який поділяється на режими демократичного й авторитарного спектрів, і розкрито специфіку їх функціонування;

– обґрунтування стрімкого поширення гібридних режимів, яке здійснювалося за рахунок адаптації авторитарних режимів до умов «третьої хвилі» демократизації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці нових наукових підходів до осмислення внутрішніх суперечностей і альтернатив розбудови демократії у державах із «транзитом, що затягнувся», розуміння демократичної консолідації та аналізу посткомуністичних трансформаційних змін. Вони можуть бути використані в роботі органів державного управління, законодавчої влади, діяльності експертних та аналітичних центрів, при розробці стратегій розвитку політичної системи, конституційного реформування, інституціоналізації демократії. Результати дисертаційного дослідження також можуть бути використані для підготовки курсів та спецкурсів у рамках різних соціально-гуманітарних дисциплін, насамперед політології, соціології, політичної філософії, конституційного права,

кратології, партології, державного управління у вищих навчальних закладах України.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки роботи були представлені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Молодь, освіта, наука, культура та національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (Київ, 25 квітня 2014 р.; тези опубліковано), «Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень» (Дніпропетровськ, 1 серпня 2015 р.; тези опубліковано); «Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації» (Львів, 27–28 лютого 2015 р.; тези опубліковано); «Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні та політологічні аспекти» (Херсон, 17–18 квітня 2015 р.; тези опубліковано); «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (Одеса, 22–23 травня 2014 р.; тези опубліковано), «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук» (м. Кельце, Республіка Польща, 28–30 червня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження викладено в 13 публікаціях, з яких 5 статей у вітчизняних фахових наукових виданнях із політичних наук, 1 – у зарубіжному фаховому журналі та 7 – тези виступів (у тому числі 1 – в зарубіжному збірнику) на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел і 5 додатків. Загальний обсяг роботи становить 221 сторінку, з них 192 сторінки – основний текст, 22 сторінки – список використаних джерел (207 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, характеризуються ступінь наукової розробки проблеми, її зв'язок із програмами науково-дослідної діяльності, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення роботи, розкриваються основні форми апробації, публікації автора, структура роботи.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження гібридного політичного режиму», який складається з двох підрозділів, критично осмислюється досвід застосування наукових підходів до інтерпретації гібридного режиму та конструюється методологія системного дослідження даного феномена. Як зазначає автор, особливістю методологічного синтезу вивчення гібридних режимів є врахування їх подвійної природи й сутності.

У першому підрозділі «Теоретичні підходи до концептуалізації поняття «гібридний політичний режим» дисертантка структурує основні наукові підходи до тлумачення гібридних режимів. Виокремлено шість напрямів інтерпретації. По-перше, гібридний режим – перехідний стан на шляху до становлення консолідованої демократії, важлива характеристика транзитивної політичної системи. При переході від авторитарного режиму до демократичного об’єктивно постає період розвитку політичної системи, коли функціонують паралельно й одночасно і деякі попередні недемократичні практики, і нові демократичні інституції. По-друге, гібридний режим ототожнюється з «демократією з прикметниками». Демократія виступає стрижневим концептом, з яким порівнюються її «зменшені» підтипи. Наприклад, дефектна демократія – це демократія з дисфункціональним дефектом, виправивши який, політична системи суспільства, ймовірно, стане повною демократією. По-третє, гібридний режим ідентифікується як «авторитаризм із прикметниками». Це аналогічний попередньому концепт, тільки з позиції авторитарного типу режиму. Оскільки в процесі трансформації недемократичних політичних систем велика кількість режимів так і не набули істотних демократичних ознак, дослідники визнають доцільність аналізу держав з такими режимами, застосовуючи концепт авторитаризму. По-четверте, гібридний режим розглядається як «новий авторитаризм». Гібридизація політичних режимів прихильниками цього напрямку тлумачиться як процес у «третьій хвилі» демократизації: авторитарні системи адаптуються до демократичних стандартів, міжнародно-правових принципів, зокрема щодо дотримання прав людини і основоположних свобод. Головною особливістю при цьому є демократична форма за авторитарної сутності гібридних режимів. По-п’яте, гібридний режим як «субтип авторитаризму» – не нова якість автократії, а відмінний від сучасних авторитарних режимів різновид недемократичного правління. Такий гібридний режим відрізняється і від демократії, і від однозначно авторитарних систем. По-шосте, гібридний режим представлений в якості третього, проміжного типу політичного режиму. При такому підході гібридний режим відрізняється і від демократії, і від авторитаризму, одночасно поєднуючи характеристики і одного, й іншого. Проте за такого визначення він не стає самостійним, унікальним політичним режимом. Гібридний режим при подібній інтерпретації залишається неоднозначним міжрежимним (між демократією й авторитаризмом) станом функціонування політичної системи – «сірою зоною».

На перший погляд, методологічно найбільш близьким до цілей даного дослідження є останній підхід. Однак він відштовхується від переважно емпіричних систем індексування і найменш обґрунтований теоретично. Принаймні більш чітких концептуальних обґрунтувань даного підходу не

розроблено. Автор робить спробу синтезувати евристично плідні підходи та використовує аргументи представників майже всіх напрямів.

У другому підрозділі «*Методологія дослідження гібридних політичних режимів*» проаналізовані основні методологічні напрями дослідження гібридних режимів і визначені дві найбільш комплементарні й універсальні концепції – дефектної демократії та конкурентного авторитаризму. З урахуванням змістовного ускладнення демократії під час «третьої хвилі», автор пропонує враховувати трьохвимірність демократичного типу політичного режиму: політична участь, доступ більшості громадян до публічного простору; відсутність обмежень у політичній конкуренції; конституційно-правова дієвість у здійсненні владних повноважень легітимних акторів. Якщо політична система відповідає цим параметрам, то вона має певний інституційний мінімум у їх функціонуванні, еквівалентна ліберальній конституційно-правовій демократії. У разі порушення того чи іншого параметру політичний режим не може належати до демократичного типу, а прирівнюється до так званої дефектної демократії як субтипу гібридного режиму.

Центральною ознакою авторитарних режимів продовжує залишатися функціональна монополізація політичної влади особою чи групою осіб у системі. «Третя хвиля» вплинула і на еволюцію авторитаризму. Принаймні нині мала кількість політичних систем не практикують електоральні процедури формування вищих органів влади або демонструють їхню видимість. Більш визначальною стає наявність / відсутність «арени суперництва» за владу в країні. За цих умов спільною для обох спектрів гібридного режиму є шкала плюралізму–монополізму політичних акторів і можливість конкурувати за владу. На відміну від консолідованих автократій політична еліта в конкурентних авторитаризмах утримує владу більш гнучкими механізмами репресій, а не силовими чи насильницькими методами.

Таким чином, автор окреслює параметри політичних режимів та проводить лінії розмежування гібридного режиму, з одного боку, щодо демократії, а з іншого – щодо авторитаризму. На основі цього вибудовується двополюсна модель гібридного політичного режиму, в якій поєднані характеристики дефектної демократії та конкурентного авторитаризму.

Теоретичні узагальнення дисертант доповнює емпіричними даними, для чого використовуються різні кількісні індекси. При цьому розв'язується важливе методологічне завдання – концептуалізація політичних режимів, зокрема гібридного, та переведення їх у чисельні показники. Для цього автором застосовані як агреговані системи підрахунку, так і дезагрегування окремих індексів із метою виокремлення індикаторів кількісного оцінювання. Найбільш прийнятними комплексними критеріями, на основі яких підтверджується типологічне розрізнення режимів, є параметри «електоралізму» (конкурентність політико-владного плюралізму) та «конституціоналізму» (верховенство права й рівень забезпечення громадянських

свобод). Для вимірювання в країнах світу вказаних параметрів використовуються показники «електорального процесу та плюралізму» від «Індексу демократії» відомого журналу «Економіст» й індикатор «верховенства права» «Індексу трансформації Бертельсманна». Для наочності були побудовані графіки за цими двома вісями. Отримані дані корелюються з результатами дослідження «Свободи у світі» від «Дому Свободи», що підтверджує достовірність теоретичних висновків як щодо ідентифікації гібридних систем на політико-режимній мапі світу, так і демократизаційного поступу країн у добу третьої хвилі.

У другому розділі **«Демократизація як передумова становлення гібридних політичних режимів»** обґрунтовано чинники виникнення і розвитку гібридного режиму в контексті становлення сучасних політичних систем, зокрема феномен демократизації.

У першому підрозділі *«Тенденції демократизації у розвитку політичних режимів»*, опрацювавши великий історичний матеріал, автором було прослідковано становлення демократичних інститутів, які уможливають констатацію емпіричної демократії у тій чи іншій країні. Водночас наголошується на сутнісному ускладненні самого явища демократії. В результаті мінімальних і процедурних критеріїв, що раніше визначали функціонування демократичного режиму, в часи «третьої хвилі» стає недостатньо. Дисертантка обґрунтовує доцільність використання хантінгтонівського хвилевого підходу в дослідженні демократизації, оскільки її тенденції мають не прямолінійний, а циклічний характер.

У другому підрозділі *«Функціонування гібридних політичних систем в умовах «третьої хвилі»* проаналізовані міжнародні та внутрішньополітичні процеси в державах, трансформації яких окреслили зміст «третьої хвилі» демократизації. Здійснення періодизації «третьої хвилі» дало автору змогу узагальнити тренди кожного її етапу. В роботі показано, що перша половина 1990-х років стала періодом стрімкого збільшення кількості гібридних форм політичних систем, які вчені у той період тлумачили як перехідні. За інерцією «демократичного оптимізму» країни, в яких трансформації затягувалися на тривалий час, багато вчених стали характеризувати як «демократії з прикметниками», розробляючи численні дескриптори таких демократій. Врешті кількість «демократій із прикметниками» в рази перевершувала число всіх держав, включно з недемократичними. Вчені тоді стикнулися з теоретичними труднощами, що дістали назву «кризи первинної парадигми транзитології».

Як зазначає автор, з ускладненням феномена політичного режиму збільшувалася варіативність і доповнювалася морфологія політичних систем, що потребувало переосмислення його основних типів. Відтоді дедалі критичнішою ставала категоризація явища демократії, а згодом дедалі більше учених переорієнтувалися у вивченні неоднозначних за своїми

ознаками режимів на аналіз політичних систем крізь призму авторитаризму та його різноманітних форм. На зламі століть транзитологічний дискурс набув рис «демократичного песимізму». Хоча й нині окремі дослідники продовжують характеризувати сучасний політичний макропроцес як демократичну рецесію, «авторитарне відродження», проте подібні шаблони не витримують емпіричної верифікації, що було підтверджено матеріалами кількох індексів, зокрема «Свободи у світі» в рамках «Дому Свободи» й проекту «Політія». Головним результатом наукових дискусій з початку ХХІ ст. стали рефлексія всіх типів режимів, перегляд теоретико-методологічних засад дослідження політичних систем, емпіризація демократизаційних студій і визнання концепту гібридного режиму. Відтоді виникла проблема неоднозначності тлумачення цих систем.

У **третьому розділі «Інституціональна основа гібридних політичних режимів»** досліджено інституційні механізми функціонування гібридних режимів, які порівнюються з відповідними підсистемами демократії і авторитаризму. Автор доводить, що типологічною відмінністю гібридного режиму щодо інших є специфічна неформальна інституціоналізація політичних правил і практик, що дає змогу вдало поєднувати несумісні, на перший погляд, елементи демократичних і авторитарних систем. Емпіричні дані підтверджують, що в такому стані гібридні режими можуть функціонувати тривалий час.

У *першому підрозділі «Особливості політичної інституціоналізації гібридних режимів»* автор, спираючись на інструментарій неінституційного підходу, уточнює зміст понять «інститут», «інституціоналізація», «формальні та неформальні інститути», «політичний інститут» тощо. Компаративний аналіз інституційних основ різних типів режимів та специфічних способів їх політичної інституціоналізації дав змогу дисертантці з'ясувати, що провідною формою функціонування політичних інститутів у демократичних режимах є формальна інституціоналізація, яка тісно пов'язана з рівнем забезпечення верховенства права у тій чи іншій країні. Проаналізовано, якими демократичними інститутами і чому користуються авторитарні лідери під час «третьої хвилі». Автор доводить, що політична інституціоналізація всіх гібридних режимів кардинально відрізняється самою логікою функціонування. Не існує гібридних режимів із високими показниками верховенства права, яке б зумовлювало надійну формальну інституціоналізацію політичних правил гри. Водночас у всіх цих режимах функціонує повний набір електорально-демократичних інститутів, а примусові, репресивні методи політичної боротьби, якщо й застосовуються, то не відіграють визначальної ролі та дають «точковий ефект». Ключовою характеристикою гібридних режимів є спосіб «вростання» неформальних правил у систему формальних інститутів. У гібридних системах неформальні правила та зразки діяльності підривають або обмежують порядок функціонування формальних, демокра-

тично легітимованих інституцій. Вони порушують функціональні коди формальних інститутів, спотворюють або витісняють їх як значущі процедури і практики прийняття політичних рішень. Неформальні інститути чисто зовнішньо уподібнюються формальним інститутам і витісняють їх відповідно до своєї функціональної логіки. На рівні прийняття рішень політичний режим у такому випадку функціонує згідно з нелегітимованими неформальними інститутами та правилами, які суперечать принципам демократичного управління у правовій державі. За такої неформальної інституціоналізації політична влада в гібридних режимах не безмежна і не безконтрольна. Але ці межі не регламентуються демократично легітимізованими, законодавчими нормами, і їх дотримання не контролюється ззовні.

У другому підрозділі *«Інституційні підтипи гібридного політичного режиму»* з'ясовано, в яких країнах гібридна політична система функціонує найбільш тривалий час. Використовуючи базу даних «Свободи у світі» з 1974 по 2015 рр., дисертантка проводить ранжування держав, еквівалентних «частково вільним країнам» за тривалістю безперервного функціонування в них гібридних режимів. Відтак показано, що існує група країн (Малайзія, Марокко, Нікарагуа та Сінгапур), які протягом усієї «третьої хвилі» (42 роки) характеризуються гібридно-режимними ознаками й такими ж показниками. Трохи менше (37 і 34 роки відповідно) гібридні режими функціонують у Гватемалі та Мадагаскарі. Крім показника тривалості, всі шість країн були відібрані за принципом належності до різних регіонів, де гібридні політичні системи поширені найбільше, по 2 держави в кожному (Азія, Африка й Латинська Америка). Аналіз політичних режимів даних країн підтвердив теоретичні положення щодо специфіки гібридних режимів. Також автором визначено підтипи гібридних режимів цих держав, пропонуючи власні назви, що найбільш точно відображають сутність національних різновидів.

У четвертому розділі **«Специфіка функціонування гібридного політичного режиму в Україні»** розглядаються особливості вітчизняної гібридної політичної системи у контексті як переходів посткомуністичного регіону, так і генези політичного режиму в Україні.

У першому підрозділі *«Політичний режим в Україні у контексті трансформації посткомунізму»* показано різноманітність транзитних процесів у країнах колишнього соцтабору. Дисертанткою досліджено траєкторії 29 посткомуністичних країн протягом чверті століття. Обґрунтована доцільність застосування тривимірного поділу режимів у аналізі політичних трансформацій. Визначені недоліки класичної парадигми транзитології, оскільки не виявлено жодного випадку прямого переходу від демократії до авторитаризму та від авторитаризму до демократії. Натомість із встановлених міжтипних трансформацій політичних режимів у більшості посткомуністичних країн домінує перехід від гібридного режиму до демократії, потім від гібридного режиму до авторитаризму (до цього типу переходу належить

авторитаризація Росії), далі від авторитаризму до гібридного режиму і, нарешті, від демократії до гібридного режиму (найменш чисельний). Автор доводить, що трансформація посткомунізму до кінця 2015 р. відбувалася в межах чотирьох напрямів: демократизація гібридного режиму, гібридизація демократичного режиму, гібридизація авторитарного режиму й авторитаризація гібридного режиму. Відтак гібридизація політичних режимів є провідним (двовекторним) трендом посткомунізму. Трансформаційна динаміка політичного режиму в Україні характеризувалася як демократизаційними, так і гібридизаційними ознаками.

У *другому підрозділі «Еволюція гібридного режиму в Україні»* виокремлені ознаки кожного періоду розвитку вітчизняної політичної системи, що корелюється з періодами президентства. Автор доводить, що саме з початку 1990-х років утверджуються клієнтелізм, нехтування верховенством права, кумівство, всеосяжна корупція, які визначають політичне життя в Україні дотепер. Проте політичний режим цього періоду характеризувався відносною повагою громадянських прав і свобод, плюралізацією та лібералізацією політичних «арен суперництва». В період президентства Л. Кучми та В. Януковича політичний режим в Україні можна віднести до гібридного підтипу конкурентного авторитаризму. Ознаками політичного життя в періоди 1994 – 2004 і 2010 – початку 2014 р. були: тиск на ЗМІ, численні виборчі махінації та шахрайство, обмеження політичного плюралізму, перешкоди для опозиційної діяльності, контроль судів з боку виконавчої влади та вибірковість правосуддя, політичні арешти тощо. Реакцією на таку політичну атмосферу були Помаранчева революція та Революція Гідності, зокрема різка активізація громадянського суспільства. Якщо про наслідки другої ще говорити зарано, то в цілому результатом «кольорової революції» була демократизація гібридного режиму в Україні за більшістю показників, про що свідчать всі рейтинги. Проте політичний режим в Україні періоду незалежності загалом характеризується домінуванням неформальної політичної інституціоналізації, що звужує зміст демократичних політичних інститутів.

У **висновках** викладено найсуттєвіші результати дослідження, наведено теоретичні узагальнення та нове вирішення проблеми типологічної ідентифікації гібридного політичного режиму.

1. Гібридний політичний режим – складний і суперечливий за своєю сутністю та формами прояву суспільно-історичний феномен. Він став об'єктом дослідження політологів лише два десятиліття тому й ще не дістав системного теоретико-методологічного осмислення. Дослідження гібридного режиму за ступенем і характером наукової розробленості перебуває на етапі фрагментарних розвідок. Дисертаційна робота є спробою теоретико-методологічного обґрунтування гібридного режиму як самостійного типу політичного режиму.

2. Комплексна методологія вивчення даного феномена будується на основі системного, структурного, функціонального й інституційного підходів. Найбільш евристично плідним у розкритті змісту гібридного режиму є виокремлення демократичних інститутів і недемократичного способу інституціоналізації компонентів політичної системи.

3. Конституювання гібридних режимів наприкінці ХХ століття – закономірний процес становлення сучасних політичних режимів у цілому. Роль рушійної сили цього процесу відіграє демократизація суспільств. Аналіз хвиль демократизації свідчить про дедалі зростаючий потенціал поширення демократичних режимів, що особливо яскраво проявилось на зламі 1980 – 1990-х років. Саме в цей період відбувся «прорив демократії» – кількість демократичних режимів уперше перевищила число недемократичних. Глобальна хвиля демократизації мала наслідком не лише безпрецедентне поширення демократії у світі, а й становлення відносно нового історичного феномена – гібридного політичного режиму. Це відбувалося насамперед у результаті відносної демократизації авторитарних режимів: вони перетворювалися не на демократії, а потрапляли до «сірої зони» політичних режимів, що не можна однозначно типологізувати.

4. Систематизація теоретичних підходів до визначення гібридних режимів дає змогу виокремити низку ідентифікаційних характеристик щодо сутності й особливостей цих режимів: 1) гібридний режим – це перехідний стан / стадія на шляху до демократії; 2) гібридний режим ототожнюється з «демократією з прикметниками»; 3) гібридний режим ідентифікується як «авторитаризм із прикметниками»; 4) гібридний режим – це новітній різновид авторитаризму; 5) гібридний режим є субтипом авторитаризму; 6) гібридний режим представлений в якості третього, проміжного типу політичного режиму.

5. Розробляючи авторське визначення поняття гібридного політичного режиму, дисертант пропонує його інтерпретацію згідно з неінституційним підходом. У рамках неінституціоналізму стає можливим розкрити найважливіші аспекти сутності феномена гібридного політичного режиму. Автор тлумачить гібридний режим як систему формально-демократичних інститутів із неформальним способом їх політичної інституціоналізації та функціонування. При цьому гібридні режими відрізняються від ліберальних демократій домінуванням у політичній системі неформальних практик і правил поведінки політичних акторів. Провідна відмінність гібридного режиму та консолідованого авторитаризму полягає у тому, що правлячі групи в гібридних системах якщо і застосовують репресивні методи політичного управління, то лише низької інтенсивності, періодично та вибірково проти опонентів режиму.

6. Інституціоналізація гібридних режимів у багатьох країнах світу має перспективи як у теоретичній, так і практичній площині. Навіть при

багатозначності тлумачення емпіричних даних, за умов недостатньої концептуалізації типів політичного режиму, історичним фактом залишається те, що демократизація внаслідок гібридизації авторитарних систем має більше шансів просунутись уперед. Теоретично, завдяки з'ясуванню спільних рис у способі інституціоналізації формальних і неформальних практик гібридних режимів, уможлиблюється виокремлення типу функціонування інститутів у цих політичних системах. На основі цього вирішується концептуальна проблема типологічної ідентифікації гібридного політичного режиму, а також розрізняються спектри всередині самої гібридної системи на демократичні й авторитарні субтипи. Ключовою відмінністю всіх гібридів є спосіб «вростання» неформальних правил у систему формальних інститутів.

7. У гібридних режимах демократичної спрямованості неформальні правила не доповнюють порядок функціонування формальних інституцій, як це відбувається в ліберальних демократіях, а обмежують демократично легітимовані практики. Вони порушують функціональні коди формальних інститутів, спотворюють або витісняють їх як значущі процедури і практики прийняття політичних рішень. Неформальні інститути чисто зовнішньо уподібнюються формальним інституціям і витісняють їх відповідно до своєї функціональної логіки. На рівні прийняття рішень політичний режим у такому випадку функціонує згідно з нелегітимованими неформальними інститутами і правилами, які суперечать принципам правової держави.

8. В авторитарно орієнтованих гібридних системах, які з'явилися в 1990-х роках, найбільш ефективним інструментом управління авторитарними елітами є використання ними політичних партій у боротьбі за владу в формально демократичних гібридних режимах. По-перше, партія схиляє до співпраці всередині елітних кіл для того, щоб згуртуватися та працювати задля досягнення спільної мети – утримання влади. По-друге, це створює видимість поділу влади та розподілу вигод, що впливають з активної підтримки уряду. По-третє, партійне згуртування значно знижує загрози виходу з коаліції окремих членів, пропонуючи механізм кар'єрного росту та через контроль. Для досягнення недемократичних цілей свої переваги має використання авторитарними елітами й інших демократичних інститутів, зокрема виборів і парламентів.

9. Прикладне значення диференціації демократичного й авторитарного спектрів усередині гібриду полягає у виокремленні політико-управлінських стратегій розвитку та вдосконаленні відповідних субтипів гібридної політичної системи. В демократичних гібридах зусилля щодо поліпшення якості демократично-інституціональної підсистеми повинні бути спрямовані на подолання функціональних дефектів. У стратегії демократизації авторитарних гібридів наголошується на зусиллях щодо зміцнення демократичної опозиції, правовій оптимізації каналів доступу до «арен

суперництва», а також на отриманні надійних гарантій вільної конкуренції за політичну владу.

10. Аналіз особливостей українського політичного режиму й етапів його еволюції свідчить про нестабільний характер його функціонування. За типологічними характеристиками він відповідає гібридному типу режиму. Протягом десятиліть в Україні відбувалося «вкорінення» неформальних, найчастіше клієнтелістських структур елітних груп у формальні інститути виконавчої, законодавчої та судової влади. Це призвело до поширення корупції у державному апараті, що справляє структурний вплив на функціонування політичної системи. Корупція, клієнтелізм і кумівство створюють в Україні «інституційну пастку». Це означає, зокрема, що спроби реформування та вдосконалення системи наштовхуються на опір внутрішніх сил, які цю систему формують, і зовнішніх акторів, зацікавлених у перебуванні системи саме в такому стані. В окремі періоди проблема «пастки гібридності» ускладнювалася відверто авторитарними проявами монополізації влади правлячою групою та неприхованою боротьбою з політичною опозицією.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Сарбаш К. О. Евристичний потенціал концепції політичної культури в дослідженні українського гібридного режиму // Перспективи: соціально-політичний журнал. Сер. Філософія, політологія, соціологія. 2014. № 4 (62). С. 112-127.

2. Сарбаш К. О. Специфіка гібридного політичного режиму: трансформаційні процеси в сучасній Україні // Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 85. С. 310-314.

3. Сарбаш К. О. Двополюсна модель гібридного політичного режиму // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 5. С. 187-196.

4. Сарбаш К. О. Теоретичні перспективи типології демократичного спектру гібридного політичного режиму // Молодий вчений. 2015. № 9 (2). С. 166-169.

5. Сарбаш К. О. Типологізація демократичного спектру гібридного політичного режиму // Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 103. С. 170-173.

6. Сарбаш К. О. Специфіка еволюції політико-режимних трансформацій посткомунізму // Політикус. 2016. Вип. 1. С. 141-149.

7. Sarbash K. Political Institutionalization under the Transformation of Hybrid Authoritarian Regimes // The international Scientific and Theoretical Journal. The Institute of Philosophy and Law of Azerbaijan National Academy of Sciences. Baku, 2016. Vol. 26. № 1. P. 118-124.

8. Сарбаш К. О. Політична соціалізація в умовах перехідного стану розвитку українського суспільства // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: зб. матер. XVII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 квітня 2014 р.); у 2-х т. Т. 1. К.: Вид-во Європейського університету, 2014. С. 300-303.

9. Сарбаш К. О. Специфіка гібридного політичного режиму в сучасній Україні // Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 22-23 травня 2014 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. С. 100-103.

10. Сарбаш К. О. Конкурентний авторитаризм як різновид гібридного політичного режиму // Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної цивілізації: історичні, соціологічні, політологічні аспекти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 17-18 квітня 2015 р.). Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2015. С. 203-206.

11. Сарбаш К. О. Методологічне значення концепції гібридного політичного режиму в транзитологічних дослідженнях // Рівень ефективності та необхідність впливу суспільних наук на розвиток сучасної цивілізації: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 27-28 лютого 2015 р.). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. С. 86-90.

12. Сарбаш К. О. Неліберальна демократія як різновид гібридних політичних режимів // Суспільні науки XXI століття: перспективні та пріоритетні напрями досліджень: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 1 серпня 2015 р.). Дніпропетровськ: НО «Відкрите суспільство», 2015. С. 119-123.

13. Сарбаш К. О. Десять років падіння демократій або двадцятиліття сталого розвитку гібридних режимів? // International Scientific-Practical Conference Actual Questions and Problems of Development of Social Sciences: Conference Proceedings (June 28-30, 2016). Kielce: Holy Cross University, 2016. P. 24-27.

АНОТАЦІЇ

Лавренова К. О. Особливості розвитку гібридного політичного режиму в умовах демократизації. – Рукопис. (221 с.)

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ, 2017.

Дисертація є системним дослідженням феномена гібридного політичного режиму. Проаналізовано основні періоди формування методологічних принципів вивчення цього типу політичного режиму. Наукові підходи до тлумачення сутності гібридного політичного режиму інтегровані в цілісну методологію, що дало змогу концептуалізувати дане поняття. Розкрито зміст,

чинники виникнення й особливості функціонування гібридного політичного режиму в умовах «третьої хвилі» демократизації.

Гібридний режим розглядається крізь призму трансформаційної динаміки та стабільного функціонування. Визначено, що це спосіб функціонування політичної системи, що поєднує ознаки авторитаризму та демократії. Обґрунтовано, що типологічною характеристикою даного режиму є неформальний спосіб інституціоналізації його політичних норм і практик. Унікальністю гібридного типу режиму є деформалізація демократичних інститутів при можливості фрагментарного застосування окремих авторитарних методів політичного управління. На основі аналізу різновидів дисфункціонування політико-режимних інститутів виокремлено підтипи гібридного режиму, які поділяються на режими демократичного (дефектні демократії) й авторитарного (конкурентні авторитаризми) спектрів. Доведено, що в Україні в період незалежності діяв переважно гібридний політичний режим. При цьому форми режиму належали як до демократичного, так і авторитарного спектрів.

Запропоновано рекомендації щодо демократизації політико-управлінських стратегій різних підтипів гібридного режиму. В дефектній демократії заходи щодо консолідації демократії повинні бути спрямовані на подолання інституціональних і функціональних дефектів (наприклад, корупції) та утвердження верховенства права. У стратегії демократизації конкурентного авторитаризму наголошується на зусиллях щодо зміцнення демократичної опозиції, правової оптимізації каналів доступу до «арен суперництва», а також отримання надійних гарантій вільної конкуренції за політичну владу.

Ключові слова: демократизація, гібридний політичний режим, дефектна демократія, конкурентний авторитаризм, неформальна інституціоналізація.

Лавренова Е. А. Особенности развития гибридного политического режима в условиях демократизации. – Рукопись. (221 с.)

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2017.

Диссертация является системным исследованием феномена гибридного политического режима. Проанализированы основные периоды формирования методологических принципов изучения этого типа политического режима. Научные подходы к трактовке сущности гибридного политического режима интегрированы в целостную методологию, что позволило концептуализировать данное понятие. Раскрыты содержание, факторы возникновения и особенности функционирования гибридного политического режима в условиях «третьей волны» демократизации.

Демократизация представлена в работе как тенденция развития политического процесса, под влиянием которого происходит распространение

демократических режимов и их консолидация. Глобальный характер «третьей волны» демократизации создал благоприятные условия для распространения демократических ценностей и институтов в мировых масштабах. Параллельно с этим происходила гибридизация авторитарных систем и стабилизация показателей развития некоторых стран в течение десятилетий. В условиях авторитарного режима, чтобы отвести угрозы международных санкций за нарушение политических свобод граждан, как правило, многими автократами делаются попытки внедрения демократических институтов и процедур. Но при этом в политической институционализации общественной жизни доминируют неформальные механизмы и практики принятия политических решений.

Гибридный режим рассматривается сквозь призму трансформационной динамики и стабильного функционирования. Эмпирически выведены траектории развития основных типов политического режима и проанализированы возможности отдельных стран пребывать в гибридном состоянии на протяжении десятков лет, что свидетельствует о предрасположенности гибридных режимов к стабилизации своих политических систем. Проведен целостный компаративный анализ политических режимов посткоммунистических стран. Обоснована целесообразность использования трехсоставной типологии политических режимов.

Показано, что гибридный режим – это способ функционирования политической системы, объединяющей признаки авторитаризма и демократии. Обосновано, что типологической характеристикой данного режима является неформальный способ институционализации его политических норм и практик. Уникальность гибридного типа режима – деформализация демократических институтов при возможности фрагментарного применения отдельных авторитарных методов политического управления. На основе разновидностей дисфункционирования политических институтов выделены подтипы гибридного режима, которые делятся на режимы демократического (дефектные демократии) и авторитарного (конкурентные авторитаризмы) спектров.

Доказано, что в Украине в период независимости действовал в основном гибридный политический режим. При этом формы режима принадлежали как к его демократическому, так и авторитарному спектрам. В периоды президентства Л. Кравчука и В. Ющенко в Украине функционировала дефектная демократия. Политический режим Украины при Л. Кучме и В. Януковиче соответствовал характеристикам конкурентного авторитаризма. Отмечается, что характерными чертами гибридного режима в Украине являются коррупция, кумовство и клиентелистские связи, на которых во многом и основывается неформальная институционализация общественно-политических отношений.

Разработаны практические рекомендации по демократизации политико-управленческих стратегий различных подтипов гибридного режима. В дефектной демократии меры по консолидации демократии должны быть направлены на преодоление институциональных и функциональных дефектов (например, коррупции) и утверждение верховенства права. В стратегии демократизации конкурентного авторитаризма акцент сделан на усилиях по укреплению демократической оппозиции, правовой оптимизации каналов доступа на «арены соперничества», а также на получение надежных гарантий свободной конкуренции за политическую власть.

Ключевые слова: демократизация, гибридный политический режим, дефектная демократия, конкурентный авторитаризм, неформальная институционализация.

Lavrenova K. O. Main features of the hybrid political regime development under conditions of democratization. – Manuscript. (221 p.)

The thesis for the PhD degree in Political Sciences, Specialty 23.00.02 – Political Institutions and Processes. – Volodymyr Koretsky Institute of State and Law, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

The thesis is a systemic study of the hybrid political regime phenomenon. The thesis provides the analysis of the main periods of creation of the methodological principles of study of this kind of political regime. Existing approaches to interpret the essence of hybrid political regimes have been integrated into one coherent methodology that allowed conceptualizing of its definition. The author examines its content, prerequisites of its emergence and features of its functioning under democratization conditions of the third wave.

The hybrid regime is examined through the prism of the transformational dynamics and stable operation. Overall, the author considers it to be one of the ways of the functioning of a political system, which combines some features of authoritarianism and democracy. It is proved that the informal way of institutionalizing of the regime's political norms and practices is one of its typological peculiarities. Another its peculiarity is the deformalization of democratic institutions with the possibility of the partial application of certain authoritarian methods of the political governance. Based on different kinds of the malfunctioning of the political and regime institutions, the author defines subtypes of the hybrid regimes. Particularly, the author marks out democratic (defective democracy) and authoritarian (competitive authoritarianism) regimes. It is proved that Ukraine has had a hybrid political regime during the larger part of the country's independence. At the same time, Ukrainian hybrid regimes pertained both to the democratic and authoritarian styles.

The thesis provides practical recommendations to democratize political and management strategies of various forms of the hybrid regime. In a defective democracy, all measures to reach the consolidation of democracy should be aimed

at overcoming institutional and functional defects (for instance, to tackle corruption), as well as at guaranteeing the rule of law. The strategy for democratization of the competitive authoritarianism focuses on the efforts to strengthen the democratic opposition, to improve legally the access to «arenas of competition», and to obtain secure guarantees for the free competition for the political power.

Key words: democratization, hybrid political regime, defective democracy, competitive authoritarianism, informal institutionalization.

Підписано до друку 28.02.2017 р. Формат 60 × 84 ¹/₁₆.
Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 прим.
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Видавництво «Логос»
Україна, 01030, м. Київ, вул. Богдана Хмельницького, 10, офіс 31.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 201 від 29.09.2000 р.